

Lalə Rüstəмова

<https://orcid.org/0000-0001-7542-6215>

Mingəçevir Dövlət Universiteti

10.30546/2518-752X.2.507.040

DİSKURSUN YARANMA TARİXİNƏ MÜXTƏLİF YANAŞMALAR

Açar sözlər: dilçilik, diskurs, diskurtiv təfəkkür, dil fenomeni, kontekst

Keywords: linguistics, discourse, discursive thinking, phenomenon of language, context

Ключевые слова: лингвистика, дискурс, дискурсивное мышление, явление языка, контекст

Giriş. Diskurs anlayışı dilçilik elminin ən mühüm kateqoriyalarından biri kimi uzun və mürəkkəb inkişaf yolu keçmişdir. Qədim yunan fəlsəfəsində Aristotel və Platon tərəfindən dilin mahiyyəti ilə bağlı aparılan müzakirələr, orta əsr sxolastikasında diskursiv və intuitiv biliklərin qarşılaşdırılması bu anlayışın formalaşmasında mühüm mərhələ olmuşdur. Sonrakı dövrlərdə, xüsusilə İntibahdan başlayaraq, diskurs anlayışı fəlsəfə, sosiologiya, politologiya, psixolinqvistika və ədəbiyyatşünaslıq kimi müxtəlif elmi sahələrdə aktuallaşmışdır. XX əsrdə diskurs nəzəriyyəsi ayrıca bir tədqiqat istiqaməti kimi formalaşmış və dilin yalnız strukturunu deyil, həm də kontekstdə istifadəsini öyrənmək üçün fundamental yanaşma təqdim etmişdir.

Elmdə “diskurs” anlayışının uzun tarixi vardır. Orta əsr fəlsəfəsində diskursiv təfəkkür anlayışlar və ya mühakimələr ardıcılığında ortaya çıxan intuitiv və ya bütöv olan düşüncəyə qarşı idi. Xüsusən də orta əsr sxolastikasında diskursiv və intuitiv bilik bir-birinə zidd qoyulmuşdu, burada intuitiv bilik vahid bilik kimi, diskursiv bilik isə diskret, rəşional bilik kimi başa düşülürdü. Bu hadisənin öyrənilmə tarixi həm də Aristotel və Platon kimi qədim mütəfəkkirlərin ona göstərdiyi diqqətlə seçilir.

Son onillikdə “diskurs” anlayışı humanitar elmlərdə mərkəzi anlayışlardan birinə çevrilmişdir. Fəlsəfə, sosiologiya, politologiya, dilçilik, psixolinqvistika və ədəbiyyatşünaslıqda istifadə olunur. Təbii ki, anlayışın semantik əhatə dairəsi elmi bilik sahəsindən və onun predmetindən asılı olaraq dəyişir. Müasir linqvopraqmatikada “diskurs” anlayışı terminoloji məna və status qazanır.

Əvvəlcə dilçilik tarixində bu terminin etimologiyasına və əsas istifadə tendensiyalarına nəzər salaq. V.Z.Demyankovun qeyd etdiyi kimi, klassik latın dilində “söhbət” mənasında diskurs leksemi kifayət qədər gec – eramızın V əsərində qeydə alınıb. [5, s. 36]. Eyni zamanda, yalnız “söhbət” mənasını birmənalı şəkildə ifadə etmək həmişə mümkün deyil. Buna görə də, məsələnin tarixinə müraciət edərək, ümumiyyətlə, İ.T.Kasavinnin mühakiməsi ilə razılaşmalıyıq. O, “diskurs” termininin sonrakı tarixi dövrdə meydana çıxması haqqında, yəni terminin tarixi-

nin başlanğıcını İntibah dövrünə aid edir [7, s. 3]. Eyni zamanda qədim mütəfəkkirlərin dil elminə verdiyi töhfələri də qiymətləndirməmək olmaz. Qədim mədəniyyətin səslənən sözə xüsusi və üstəlik, ən dərin diqqəti hamıya məlumdur, bununla əlaqədar olaraq biz qədim mədəniyyətdə mövcud olan dilin mahiyyətini dərk etməyə yanaşmanın özünün də dilçilik bilikləri üçün səmərəli olduğunu diqqətdən kənarda qoya bilmərik. Onun təsirini məişət əsərlərində görmək olar. 18-19-cu əsrlərdə ədəbiyyat, ritorika və natiqlik nəzəriyyəsi üzrə alimlər bu məqama toxunmuşlar. Lakin “diskurs” sözünün rus dilində 18-ci əsrin sonlarından etibarən meydana çıxmasına baxmayaraq, bu dövrün rus humanitar elmlərində “diskurs” termininin mövcudluğundan danışmağa ehtiyac yoxdur.

M.V.Lomonosovun, İ.S.Rijskinin, M.M.Speranskinin, N.F.Koşanskinin, K.P.Zelenetskinin və başqalarının nitq nəzəriyyəsinə dair əsərlərində bu leksemə rast gəlməyəcəyik. Daha doğrusu, elmi istifadəyə yalnız “nitq” anlayışı daxil olmuşdur. “Nitq” anlayışı əvəzinə “diskurs” lekseminin istifadəsi ilə bağlı mümkün istisna M.V.Lomonosov dövründə yaradılmış ritorika üzrə latın dilində olan dərsləklərdə mövcud ola bilər.

19-cu əsrin sonlarında elmi üsluba “diskursiv” sifət daxil olur və 19-cu əsrin sonu – 20-ci əsrin əvvəllərinin fəlsəfi elmi ədəbiyyatında istifadə olunur. 20-ci əsrin əvvəllərində lingvistik tədqiqatlarda “diskursiv danışmaq” ifadəsini yerli dilçi L.P.Yakubinski işlədir [15, s. 18].

20-ci əsrin birinci yarısında “diskursiv təfəkkür” birləşməsi elmi istifadə sahəsinə daxil olur və şəxsiyyətin nitq fəaliyyətinin və nitq davranışının öyrənilməsi ilə bağlı əsərlərdə, nitq psixologiyası və psixolingvistikada üzrə tədqiqatlarda özünü göstərir. L.S.Vıgotskiy dialoqda xarici nitqin büzülməsi fenomenini təsvir edən “Düşünmə və nitq” əsərində L.P.Yakubinskinin müşahidələrinə əsaslanır [3, s. 312] və onun “diskursiv danışma” prosesi ilə bağlı ifadələrindən sitat gətirir. L.S.Vıgotskiy “Sənət psixologiyası” əsərində “diskursiv təfəkkür” və “məntiqi-diskursiv təfəkkür” anlayışlarından istifadə edərək, onu “emosional təfəkkür”ə qarşı qoyur [4, s. 75], lakin bunun mənasını dəqiqləşdirmir.

A.R.Luria “Dil və şüur” əsərində nitq fəaliyyəti nəzəriyyəsi üçün əsas olan bir sıra suallar qoyur: anlayışın formalaşmasına imkan verən dil necə qurulur; dilin hansı xüsusiyyətləri danışan şəxsə nəticə çıxarmağa imkan verir və diskursiv təfəkkür üçün psixoloji əsas yaradır və dilə nəsillər boyu toplanmış insan təcrübəsini çatdırmağa imkan verir [10, s. 32]. Alim dilin xüsusi bir xüsusiyyətini – məntiqi-qrammatik strukturların mövcudluğunu vurğulayır. A.R.Luriya yazır: “Dilin bu xassəsi insanın məhsuldar intellektual fəaliyyətinin əsas formaları olan diskursiv (induktiv və deduktiv) təfəkkürün ən mürəkkəb formalarının imkanlarını yaradır” [10, s. 263]. A.N.Leontyev, “diskursiv fəaliyyət” terminləri ilə yanaşı, [9 (I), s. 333, 341, 345], “diskursiv (verbal-məntiqi) idrak” [9 (II), s. 80], “diskursiv (daxili) düşüncə” [9 (II), s. 119], “diskursiv proses” [9 (II), s. 340], “diskursiv (nitq) planı” [9 (II), s. 345] də “diskursiv düşüncə” anlayışından istifadə edir. A.N.Leontyev “diskursiv təfəkkür”ü “şifahi-məntiqi”, “əsaslandırma” düşüncəsi, daxili məntiqi proses kimi xarakterizə edir [9, s. 327]. Alimin təfsirində “diskursiv təfəkkür” həm məntiqi, həm də şifahi təfəkkürdür [9, s. 332]. “Vizual” (vizual-obrazlı) və “simpraktik” (vizual-motor) təfəkkür “diskursiv düşüncə” təfəkkürünün üç fundamental formasından biridir [9, s. 332].

XX əsrin əvvəllərindən psixolinqvistikada və linqvistik pragmatikada aparılan elmi tədqiqatlar kontekstində “diskurs” leksemindən törəmə birləşmələrin müxtəlif variantları mövcuddur. Lakin yalnız 70-ci illərdə “diskurs” anlayışı terminoloji status almağa başladı. “Xarici dilçilikdə yeniliklər” seriyası sosiolinqvistika üzrə əsərlər toplularını nəşr edir: (1975), mətn linqvistikası (1978), nitq aktları nəzəriyyəsi (1986) və s. Eyni zamanda, rus dilində söz yaranmasında dinamika var, “mətn” sinfinə aid leksemlərin “ixtisaslaşması ilə “diskurs” və “mətn” leksik vahidləri əlaqəlidir,” [5, s. 34].

20-ci əsrin dilçiləri “diskurs” terminindən istifadə edərkən nəzərə çarpan tezliklə Z.Hərisin 1952-ci ildə “Language” jurnalında dərc olunmuş “Diskurs təhlili” məqaləsindən tərifini sitat gətirirlər [17]. Hazırda rus dilinə tərcümə olunmayan, lakin təfsirinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edən bu məqalənin əsas məzmununu qısaca qeyd edək. Məqalədə ardıcıl nitqin (şifahi və ya yazılı) təhlili metodunun təsviri vardır. Bu məqalə əlaqəli nitqin təhlili üçün bir üsul təqdim edir. [16, s.1]. Z.Həris qeyd edir ki, metod diskursda əhəmiyyətli vahidlərin istifadə tezliyindən asılı olaraq formal xarakter daşıyır və bu vahidlərin mənasının təhlilini nəzərdə tutmur. (“Metod formaldır, yalnız morfemlərin fərqləndirilən elementlər kimi baş verməsindən asılıdır; o, analitikin hər bir morfemin xüsusi mənası haqqında biliyindən asılı deyil” [16, s. 1]. Bununla belə, Z. Həris hesab edir ki, belə bir üsul linqvistik vahid kimi mətn haqqında yeni məlumatlar əldə etməyə imkan verir. Diskurs adı altında alim “bir vəziyyətdə bir və ya bir neçə şəxs tərəfindən ardıcıl olaraq danışılan və ya yazılan cümlələrin ardıcılığını” başa düşür. [16, s. 3]. Müəllif hesab edir ki, diskursun bu tərfi təhlilin faydalılığını azaltmır, çünki bütün linqvistik hadisələr daxildən bir-biri ilə bağlıdır. Bütün dil hadisələri daxilən bağlı olduğundan, bağlı danışığa qoyulan bu məhdudiyyət təhlilin faydalılığını azaltmır [17, s. 3]. Bundan əlavə, Z.Həris qeyd edir ki, “dil çoxşəkilli həyata keçirilmir. Dil azmış sözlərdə və ya cümlələrdə deyil, əlaqəli diskursda – bir sözlü deyimdən on cildlik əsərə, monoloqdan Union Square arqumentinə qədər baş verir” [16, s.3]. Nümunə olaraq, məqalədə saç üçün tonik reklamının mətni təhlil edilir. Tədqiqatçı hesab edir ki, sadə mətnin təhlili üçün istifadə olunan texnika daha mürəkkəb mətnlərə tətbiq oluna bilər. Nəticədə mətnin müəllifinin nə demək istədiyini (intuisiya səviyyəsində deyil, sübutlarla) öyrənmək olar. Z.Həris fikrincə, diskurs təhlili mətn haqqında təsəvvür yaradır, mətnin növü və onun strukturunda olan hər bir elementin mənası, müəyyən bir növ danışq modelini modeləşdirməyə imkan verir. Məqalədə dilçi alim qeyd edir ki, diskurs təhlili ən azı iki problemlə bağlıdır. Birincisi, təsviri dilçilik əsas vahid kimi cümlə ilə məhdudlaşır, danışan isə nitq prosesində faktiki olaraq müəyyən cümlə ardıcılığı yaradır. Təsviri dilçiliyin sosial təhlili üçün konseptual aparatı yoxdur. Z.Həris ikinci problemi linqvo-kulturoloji (mədəniyyət və dilşünaslıq) kimi təyin edir. O yazır ki, dilçilik və mədəniyyətşünaslıqda aparılan tədqiqatlar insan, nitq və sosial vəziyyət arasındakı əlaqəni araşdırır. Məsələn, “necəsən?” ifadəsinin mənasına diqqət yetirilir. (“Necəsən?”) onun tərkib elementlərinin dəyərlərinin cəmi deyil. İngilis dilində bu, sağlamlıq sualından daha çox salamlaşmadır. Belə bir misal, alimin anlayışına görə, nitqlə vəziyyət arasındakı əlaqəni aydın şəkildə nümayiş etdirir. Beləliklə, Z.Həris belə qənaətə gəlir ki, diskurs təhlili cümlənin təhlilindən kənara çıxır və həmişə situasiya ilə əlaqələndirilir – “istər bu, istər sadəcə bir insanın

bəyanatı olsun, istər söhbət olsun, istərsə də bir insanın, bəzən aylarla, xüsusi tipdə işi olsun. Səbəb odur ki, hər bir əlaqəli diskurs müəyyən bir vəziyyət daxilində baş verir – istər danışan bir adamın və ya söhbətin və ya bir neçə ay ərzində bəzən oturub müəyyən bir ədəbi və ya elmi ənənədə müəyyən bir kitab yazan birinin dilində baş verir. [16, s. 3]. Deməli, belə nəticəyə gəlmək olar ki, Z.Həris tərəfindən “diskurs” termininin dilçilik elminin konseptual aparatına daxil edilməsi dilin və linqvistik vahidlərin kontekstual istifadəsinin öyrənilməsi zərurəti ilə izah olunur. Qeyd edək ki, 20-ci əsrin ikinci yarısında Z.Hərisin təklif etdiyi terminin mənası xeyli dəyişmişdir. “Danışmanı” təyin etmək üçün bir çox yanaşmadan biz digərləri arasında öz anlayışının dərinliyinə görə əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən birini ayırd edəcəyik. Bunlar XX əsr 70-ci illərin əvvəllərində yaranmış fransız diskurs təhlili məktəbinin əsərləridir. Onun formalaşmasına M.M.Baxtinin əsərləri və qeyd olunanların nəşri təsir göstərmişdir. Fransız dilçi alimləri C.Haroşe, P.Anri, M.Pesse Z.Hərisin formalaşdırdığı “diskurs” anlayışının şərhini ilə tam razılaşmaya-raq, onun təklif etdiyi metodu mətnlər korpusuna tətbiq etməyə çalışırlar. Z.Hərisin məqaləsindəki bir sıra müddəalar tənqiddə məruz qalır. Beləliklə, çatışmazlıq kimi qeyd olundu ki, Z.Həris yalnız bir mətni təhlil edir, ona görə də söhbət mətnin özü ilə korrelyasiyasından gədir.

90-cı illərin əvvəllərindən Rus dilçiliyində fransız fəlsəfi fikrinin bu mövqeləri geniş və rəngarəng cavab tapmışdır. Ümumi nəzəriyyənin problemlərinə dair XX əsr monoqrafiyaları nəşr olunur, nəzəriyyənin konseptual müddələrinin təhlili və tənqidi kontekstində fransız dilçilərinin istinad etdiyi diskurs (V.G.Borbotko, V.I.Karasik, V.V.Krasnix, M.L.Makarov, Yu.E.Proxorov, K.F.Sedov və s.) müzakirə edilir. Beləliklə, T.V.Milevskaya qeyd edir ki, “diskursun “həyata qərqlənmiş” nitq kimi yozulması, şübhəsiz ki, F.de Sossure tərəfindən irəli sürülən üçlüyə qayıdır: dil – nitq – nitq fəaliyyəti” və dilçilikdə daxili və xarici ziddiyyətlər. [12, s. 188-189].

G.N.Manaenko qeyd edir ki, “nitq” termini ilk yarandığı gündən bütün elm adamları tərəfindən nitqlə bağlı hadisələri öyrənmək və təsvir etmək üçün istifadə olunurdu. [11, s. 86].

Beləliklə, belə nəticəyə gəlmək olar ki, indiki mərhələdə yerli dilçilik elmi xarici Amerika və Fransa dilçiliyində formalaşmış diskursiv tədqiqat təcrübəsini mənimsəməkdədir. Dil elminin yeni yanaşmalarla zənginləşdirilməsi “lingvistik biliyin koqnitiv-diskursiv paradiqmasında yeniliyin yaranmasına gətirib çıxarır” [6, s. 23]. Bu prosesdə ən mühüm məqam “diskurs” məfhumunun dillə ictimailiyi, dil və şəxsiyyəti birləşdirən problemlər silsiləsində dilçiliyin terminoloji sisteminə daxil olmasıdır. Termin tədqiqatda olduqca təbii şəkildə – “dil”, “nitq”, “nitq fəaliyyəti”, “lingvistik (nitq) şəxsiyyət” anlayışlarını vahid bir bütövlükdə birləşdirməyə cəhd kimi – təhlil metodologiyasının yenilənməsi yolu kimi görünür. Görünür, belə bir metodologiya yerli dilçilik üçün perspektivli və məhsuldar ola bilər, çünki o, humanitar biliyin inkişafı və qurulması üçün yeni vektor təyin edir.

Yalnız 20-ci əsrin 60-cı illərinin ortalarında müstəqil elm sahəsinə çevrilməyə başlayan müasir diskurs nəzəriyyəsi meydana çıxmazdan əvvəl də bu terminin müəyyənləşdirilməsinə cəhdlər olmuşdur. Diskurs sözünün ən qədim mənası fransızcadır və dialoqlu nitq deməkdir. Artıq 19-cu əsrdə bu termin çoxmənalı idi: 1860-cı ildə Yakob Vilhelm Qrim tərəfindən “Deutsches Woerterbuch” Alman di-

li lüğətində, “Diskurs” termininin aşağıdakı semantik parametrləri yaranır: 1) dialoq, söhbət; 2) nitq, mühazirə. Bu yanaşma mətn dilçiliyi adlanan çoxsaylı tədqiqatlar çərçivəsində diskurs nəzəriyyəsinin formalaşması zamanı xarakterik olmuşdur. Bu, dilçiliyin tədqiqatdan kənara çıxdığı dövr idi, diskurs nəzəriyyəsi təcrid olunmuş deyim (cümlə) və konstitutiv xassələri tamlıq, ardıcılıq və s. olan mətni təşkil edən deyimlərin sintaqmatik zəncirinin təhlilinə keçdi. Mətnin öyrənilməsi dili ayrılmaz ünsiyyət vasitəsi kimi nəzərdən keçirmək, mətn vasitəsilə həyata keçirilən insan fəaliyyətinin müxtəlif aspektləri ilə dilin əlaqələrini daha dərindən öyrənmək istəyi ilə müəyyən edilirdi. İntensiv inkişafda olan mətn dilçiliyi insanların ünsiyyətinin mahiyyəti, ilkin şərtləri və şərtləri haqqında bir elm kimi dilçilikdən nitq linqvistikasına dönüş yaratmış, ünsiyyət aktına diqqətin artmasına səbəb olmuşdur. Tədqiqat obyektı, eləcə də mətni öyrənən dilçilik sahəsinin özü, mətnlə bağlı nitqin təşkili, terminoloji təriflə bağlı mübahisə yaşandı. Başlanğıcda “mətn linqvistikası” termini bir çox alimlərin fikrincə, heç də uğurlu deyildi və bəzi dilçilik əsərlərində ardıcıl nitq mətni diskurs adlanır.

“Diskurs” termininin çoxmənalılığına münasibətini T.M.Nikolaeva belə izah edir: “Diskurs mətn dilçiliyinin polisemantik terminidir, bir sıra müəlliflər tərəfindən demək olar ki, omonim olan mənalarda istifadə olunur. Onlardan ən mühümləri: 1) ardıcıl mətn; 2) mətnin şifahi-danışiq forması; 3) dialoq; 4) mənaca bir-biri ilə əlaqəli ifadələr qrupu; 5) nitq əsəri verilən kimi – yazılı və ya şifahi” [13, s. 467].

Diskurs nəzəriyyəsinin meydana çıxması dil elminin inkişafında keyfiyyət sıçrayışına səbəb oldu və tədqiqatçıların qarşısında diskursun linqvistik təsvirini vermək kimi ən çətin vəzifə qoydu. Dilçilik daxilində yaranan mətnlə diskurs nəzəriyyəsi heç vaxt əlaqəni kəsməmiş, ardıcıl olaraq tədqiqat predmetinin differensiallaşdırılmasına, “mətn” və “diskurs” anlayışlarının fərqləndirilməsinə doğru irəliləmişdir. Məsələn, V.G.Borbotkonun tərifinə görə diskurs bir mətndir, lakin dilin kommunikativ vahidlərindən ibarət olan bir mətndir – cümlələri və onların birləşmələrini davamlı semantik əlaqədə olan daha böyük birliklərə çevirir ki, bu da onu ayrılmaz bir varlıq kimi dərk etməyə imkan verir [1, s. 8].

Borbotko vurğulayır ki, linqvistik material kimi mətn heç də həmişə ardıcıl nitqi, yəni diskursu təmsil etmir. Mətn diskursdan daha ümumi bir anlayışdır. Diskurs həmişə mətndir, lakin bunun əksi doğru deyil. Hər mətn diskurs deyil. Diskurs mətnin xüsusi halıdır. Müasir dilçilikdə diskurs birmənalı şəkildə şərh olunur.

Məqalənin predmeti. Məqalənin predmeti diskurs anlayışının tarixi inkişafı və onun müxtəlif dövrlərdə müxtəlif alimlər tərəfindən necə izah olunmasıdır. Burada həm qədim və orta əsr mütəfəkkirlərinin, həm də XX əsr dilçilərinin və psixolinqvistlərinin nəzəri baxışları təhlil olunur. Məqələdə diskursun mətnlə, nitqlə və düşüncə ilə əlaqəsi göstərilir, eyni zamanda “diskurs” və “mətn” anlayışlarının fərqləndirilməsi məsələsinə diqqət yetirilir.

Elmi yenilik. Məqalənin elmi yeniliyi ondadır ki, müəllif diskurs anlayışının tarixi köklərini sistemləşdirərək müxtəlif nəzəri yanaşmaları müqayisəli şəkildə təqdim edir. Müxtəlif dövrlərin – antik, orta əsr, İntibah və müasir dövrlərin – diskurs nəzəriyyəsinə verdiyi töfhələr ardıcılıqla izah olunur. Bundan başqa, Z.Hərisin, L.Yakubinskiyin, L.S.Vıqotskinin, A.R.Luriyanın və digər alimlərin konsepsiyaları ümumiləşdirilərək müasir dilçilik üçün nəzəri baza kimi təqdim

edilir. Beləliklə, məqalə diskursun yalnız terminoloji mənasını deyil, həm də onun elmi aparatda qazandığı statusu kompleks şəkildə izah edir.

Nəticə. Yekunda qeyd olunmalıdır ki, diskurs anlayışı müxtəlif elmi məktəblərin təsiri ilə zənginləşmiş, mətnin sadəcə lingvistik quruluşunun deyil, həm də sosial, psixoloji və mədəni kontekstlərinin öyrənilməsinə imkan yaratmışdır. Diskurs nəzəriyyəsi dilçilikdə mətn dilçiliyindən nitq lingvistikasına keçid üçün mühüm mərhələ olmuşdur. Müasir mərhələdə diskurs anlayışı dil, nitq və şəxsiyyətin qarşılıqlı əlaqəsini əhatə edən universal kateqoriya kimi çıxış edir. Məqalənin nəticələri göstərir ki, diskurs nəzəriyyəsi yalnız dilçilik üçün deyil, bütün humanitar elmlər üçün məhsuldar tədqiqat istiqamətidir.

Ədəbiyyat:

1. Борботько В.Г. Элементы теории дискурса. – Грозный: Изд-во Чечено-Ингуш. гос. ун-та, 1981. – 113 с.
2. Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. – Л.: Сэйдж пабликэйшнс, 1998. – 384 с.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. М.: Лабиринт, 1999. 350 с.
4. Выготский Л. С. Психология искусства. СПб.: Азбука, 2000. 413 с.
5. Демьянков В. З. Текст и дискурс как термины и как слова обыденного языка // Язык. Личность / Отв. ред. В. Н. Топоров. М.: Языки славянских культур, 2005. С. 34-55.
6. Карасик В.И. Религиозный дискурс // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 5-19.
7. Касавин И. Т. Дискурс и хаос. Проблема титулярного советника Голядкина // Психология. 2006. № 1. С. 3-18.
8. Кибрик А. А., Паршин П. Б. Дискурс [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.krugosvet.ru/ enc/gumanitarnye_ nauki/lingvistika/DISKURS.html](http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DISKURS.html).
9. Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии. М.: Смысл: Академия, 2010. 509 с.
10. Лурия А. Р. Язык и сознание. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1998. 335 с.
11. Манаенко Г. Н. Дискурс: текст или деятельность по созданию текста? // Язык. Дискурс. Текст / Под. ред. Т. В. Милевской. Ростов-на-Дону: Пед. ин-т ЮФУ, 2009. С. 86-89.
12. Милевская Т. В. О понятии «дискурс» в русле коммуникативного подхода // Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах. Пятигорск: ПГЛУ, 2002. Ч. 1. С. 188-190.
13. Николаева Т.М. Краткий словарь терминов лингвистики. – М.: Прогресс, 1978. – 480 с.
14. Романенко И.Б. Образовательные парадигмы: В истории античной и средневековой философии. СПб.: Изд-во Рус. христиан. гуманист. ин-та, 2002. 302 с.
15. Якубинский Л.П. Язык и его функционирование: Избр. работы. М.: Наука, 1986. 205 с.
16. Harris Z. Discourse analysis // Language. 1952. V. 28. № 1. P. 1–30
17. Habermas J. Erläuterungen zum Begriff des kommunikativen Handelns // Habermas J. Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verl., 1989. – S. 571-606.

Lala Rustamova

Summary**DIFFERENT APPROACHES TO THE HISTORY OF THE DISCOURSE**

This article discusses different approaches of different linguists to the history of discourse. The article mentions that the concept of "discourse" has a long history in science. In medieval philosophy, discursive thinking was opposed to thinking that was intuitive or holistic, emerging in a sequence of concepts or judgments. Especially in medieval scholasticism, discursive and intuitive knowledge were contrasted, where intuitive knowledge was understood as a unitary knowledge and discursive knowledge as discrete, rational knowledge. The history of the study of this phenomenon is also distinguished by the attention paid to it by ancient thinkers such as Aristotle and Plato. The article states that some authors, for example I.T. Kasavin, date the beginning of the history of the term "discourse" to the Renaissance. Later, in the middle of the 60s of the 20th century, the theory of modern discourse appeared, which began to become an independent field of science.

Лала Рустамова

Резюме**РАЗЛИЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ИСТОРИИ ДИСКУРСА**

В данной статье рассматриваются разные подходы разных лингвистов к истории дискурса. В статье отмечается, что понятие «дискурс» имеет давнюю историю в науке. В средневековой философии дискурсивное мышление противопоставлялось мышлению интуитивному или целостному, возникающему в виде последовательности концепций или суждений. Особенно в средневековой схоластике противопоставлялись дискурсивное и интуитивное знание, где интуитивное знание понималось как единое знание, а дискурсивное знание – как дискретное, рациональное знание. История изучения этого явления отличается также вниманием к нему со стороны античных мыслителей, таких как Аристотель и Платон. В статье указывается, что некоторые авторы, например И.Т. Касавин, относят начало истории термина «дискурс» к эпохе Возрождения. Позже, в середине 60-х годов XX века, появилась теория современного дискурса, которая стала становиться самостоятельной областью науки.

Rəyçi: fil.f.d. G.Q.Qurbanova